

Kónya István

elnökhelyettes, Kúria

A jogos védelmi helyzet joggyakorlatának elemzése

„A törvényhozás nem utasíthatja el magától a *kényszerhelyzetnek* mint különös szempont alá eső ténynek figyelembevételét. E helyzettel szemben, jól felfogott feladata csak az lehet: szabályozni azt, amit mint szükségét el kell ismernie. A szabályozás abban áll, hogy a kényszerű védelmet joggá emeli ugyan, de egyszersmind e jog gyakorlatának eseteit és határait is körvonalazza.

E kettős szempontból jogot képez ugyan a kényszerű védelem, de csakis azon esetben, ha alkalmazását a szükség kikerülhetetlenné teszi és csak is addig, ameddig az erőszakkal megtámadott jog, a jogtalanság ellen küzd, s fenntartását célozza biztosítani a megsemmisítésére irányzott erőszak ellen.

Ezen vonalon belül jogát gyakorolja a megtámadott: következőleg mindaz, a mit e határon belül megtámadója ellen tennie *szükséges volt*, nem képezi a beszámítás tárgyát.”

(az 1878. évi V. törvénycikk miniszteri indokolása)

1. A Kúria 2013. július 8-án hozta meg 4/2013. BJE határozatát, amely a Legfelsőbb Bíróságnak az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelve III. részének helyébe lépett. Az irányelv jogegységi határozattal történő felváltását a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jén történt hatályba lépése tette indokolttá. 2013. július 8-án a Kúria még egy jogegységi határozatot hozott, a 3/2013. számút, amely a 15. számú irányelv I. és II. részének helyébe lépett.

A 4/2013. BJE meghozatala óta eltelt hat év alatt az ítélkezési gyakorlat a jogos védelmet a 2012. évi C. törvény (Btk.) alapján kellett, hogy elbírálja, mert az 1978. évi IV. törvény általános része szabályaihoz képest kétségtelenül szélesebb körben engedi érvényesülni a megtámadott elhárító cselekményének szabadságát. A jogintézmény alkalmazásában mégis változatlanul tapasztalható annak a büntető jogalkalmazásnak a hagyománya, amely – törvényi szabályozással szemben – hallgatólagosan az „arányosság” törvényben soha meg nem jelenített követelményét kéri számon a védekezőn, de legalábbis nehezen állapítja meg a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok megvalósulását a megtámadott személy javára.

A Kúria ítélkezési gyakorlata ugyanakkor olyan döntéseket eredményezett, amelyek nemcsak a 2013. július 1-jétől hatályos megújult általános részi intézmény törvényhű alkalmazását valósították meg, de kifejezik azt a jogalkotói szándékot is, amely az alkotmányos alapjoggá emelt jogosultság mindenkit megillető gyakorlásának igazságszolgáltatás általi elismerését igazolja. Ezek a döntések megalapozzák a 4/2013. BJE kiegészítését olyan kérdésekben, amelyekről eddig a Kúria testületi döntései nem szóltak, de abban a körben is, amit a korábbi és a hatályos törvény azonos módon rendezett.

2. A Kúriai Döntések 2017. évi 4. számában közzétett B.10 számú elvi határozat a következőt mondja ki: „Jogos védelmi helyzetet megalapozó jogtalan támadást valósít meg a vagyoni, ha az áruház vásárlóját tettenérés hiányában, valós jogszabályi feltétel [a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékeny-

ség szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvény 27. § (2) bekezdés; a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 73. § (8) bekezdés; Be. 127. § (3) bekezdés] nélkül feltartóztatja, és kézrátétel mellett az üzleti irodahelyiségbe akarja bekísérni, majd az ez elől kitérő vásárlót haladásában ismételten meggátolja, fizikai kényszerrel visszatartja. Ez az erőszakos és jogtalan vagyoni fellépés a tárgyi oldal ismerve alapján a tetteges becsületsértés megállapítására lehet alkalmas, mert az üzlet nyilvánossága előtt azt a hamis látszatot kelti, hogy az erőszakosan visszatartott személy tettenért tolvaj. Ennek a megszünetítő helyzetnek a megszünetítése, a jogtalan feltartóztatással szembeni tetteges terhelti fellépés a jogos védelem körébe tartozó megengedett erő kifejtés, tehát szükséges elhárító magatartás volt, amely a társadalomra veszélyességet nélkülözött. Ezért a terheltet az ellene garázdaság vétsége és könnyű testi sértés ellen emelt vád alól – büntetendőséget kizáró ok miatt – fel kellett menteni.”

A 4/2013. BJE 2. pontja – több évtized ítélkezési gyakorlatában letisztult fogalmak felhasználásával, a magánlaksértés ítélkezési gyakorlatára támaszkodva – értelmezte az ún. szituációs jogos védelem [Btk. 22. § (2) bek.] egyes kérdéseit. A Kúriai Döntések 2017. évi 11. számában B.20 szám alatt közzétett elvi határozat a következőket tartalmazza: „Éjszaka hajtja végre a személy elleni jogtalan támadást, aki a vidéki település utcájában 01:30 és 02:00 óra között a neki háttal álló – vele előzőleg semmiféle nézeteltérésbe nem került – gyanútlan terheltet minden előzmény nélkül hátulról megrúgja, majd ököllel arcul üti. E testi épség elleni támadást – törvényi védelem alapján – olyannak kell tekinteni, mint amely a megtámadott életének kioltására is irányult volna, ezért annak halálos kézzúrással történő elhárítása jogos védelem miatt büntetendő cselekményt nem valósít meg, és a terhelt felmentésének van helye. A terheltet éjszaka ért személy elleni jogtalan támadás megalapozza az elhárítás szükségességét, amely nem korlátozható, ezért túllépése fogalmilag kizárt. Így nem szab határt a támadó életének feltétlen kímélete sem. A közvilágítás működése az éjszaka tényét és an-

nak büntetőjogi jelentőségét, törvényi rendelkezése szerinti megítélését nem befolyásolja.”

A Kúriai Döntések 2018/4. számában B.11 szám alatt közzétett elvi határozata azért érdemel említést, és azért feltétlenül szükséges, hogy tartalmával a 4/2013. Büntető Jogegységi Határozat kiegészüljön, mert a javak elleni jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejezhető védekezéssel sem a jogegységi határozat, sem más kúriai vagy legfelsőbb bírósági testületi döntés érdemben eddig nem foglalkozott. Az elvi határozat ezért nagy jelentőségű, és általa a jogos védelem kérdéseivel foglalkozó jogegységi határozat teljesebbé tehető. A határozat rendelkező része a következőket tartalmazza: „A javak elleni jogtalan támadást gépjárművel végrehajtó támadót gépjárművel nyomon követni, s a jogtalanul elvett javak visszaadásának kikényszerítése végett utolérni olyan törvényes joggyakorlás, amely védelmi cselekmény, a javak ellen intézett jogtalan támadást elhárító magatartás. Az ebből eredő nem szándékolt súlyosabb következmény kockázatát ez esetben is a jogtalan támadó viseli. A javak ellen intézett jogtalan támadás a jogszerűen tulajdonban tartott vagy birtokolt vagyontárgy eltulajdonítást célzó elvétele, elragadása. A saját, illetve más javai ellen az elvéttel intézett jogtalan támadás elhárításának törvényes módja az elvétel folyamatának a védekező általi megszakítása, amely megvalósul a dolognak a tettenért tolvajtól visszaszerzésével, ha a dolog feletti jogos uralmi helyzet így visszaállítható. Ennek az elhárító cselekménynek szükséges, jogszerű módja az, ha a tulajdonos (védekező) – a javak védelme, azok visszaszerzése érdekében – forró nyomon üldözőbe veszi a tettenért tolvajt. A megtámadottat nem lehet a bűncselekménnyel szembeni védekezés lehetőségétől megfosztani amiatt, hogy a jogtalan támadás helyét, idejét, módját, eszközét a bűncselekmény elkövetője választja meg. A jogtalan támadó megtámadottal szembeni helyzeti előnye éppen ebben az önkényben áll, s a védekezéshez fűződő jog emiatti elvitatása a kockázatmentes elkövetés (bűnözés) elfogadását, ezáltal közvetve ösztönzését jelentené.”

Megemlítendő még a Kúriai Döntések 2018. évi 9. számában közzétett B.24. számú elvi határozat, amely az állat általi támadással szembeni védekezés lehetőségével foglalkozik, és a Kúria Bfv.III.630/2018. számú ügyében hozott határozat, amely kimondta, hogy a jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok vizsgálata szükségtelen, ha a vád tárgyává tett magatartás nem valósít meg bűncselekményt.

3. A Bszi. 32. § (1) bekezdés a) pontja a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében teszi lehetővé a jogegységi eljárás lefolytatását, ha korábban meghozott jogegységi határozat megváltoztatásának van helye. A megváltoztatás nemcsak a jogegységi határozatban megadott értelmezés reformálásával végezhető el, hanem azáltal is, ha a konkrét büntetőügyek elbírálása során felhalmozott új elvi tartalommal a jogegységi határozat kiegészül, s ezáltal a jogalkalmazás számára további jogértelmezés válik hozzáférhetővé.

A Bszi. 29–30. §-a pedig rögzíti, hogy a Kúrián bírósági joggyakorlat-elemző csoportok működnek, amelyek feladata az ítélkezési gyakorlat – évente meghatározott tárgykörök szerinti – vizsgálata. A joggyakorlat-elemző csoport vezetőjét és tagjait a Kúria elnöke a Kúria bírái közül, a Kúria kollégiumvezetőinek javaslata alapján jelöli ki. A csoport vezetője a vizsgálatba akár alsóbb fokú bírákat, elméleti és gyakorlati szakembereket is bevonhat. A bírósági joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményét a Kúria illetékes kollégiuma megvitatja. Amennyiben a kollégium a csoport megállapításaival egyetért az összefoglaló vélemény közzétételre kerül. A joggyakorlat-elemző csoport munkájának egyik legfontosabb eredménye az lehet, hogy olyan problémákra képes felhívni a figyelmet, amelyek alapján akár jogegységi eljárás indítványozására vagy jogalkotás kezdeményezésére is sor kerülhet.

Annak érdekében, hogy jogos védelem kérdéseivel foglalkozó jogegységi határozat a lehető legteljesebb módon tükrözze az ítélkezési gyakorlatot, illetve az alsóbb bíróságok ítélkezéséhez a lehető legszélesebb körben útmutatást adjon, a Kúria elnöke a büntető ítélkezési tevékenység vizsgálata keretében 2019. évre „A jogos védelem gyakorlati kérdései” vizsgálati tárgykört határozta meg. A joggyakorlat elemző csoport vezetőjéül dr. Kónya Istvánt, a Kúria elnökhelyettesét, a csoport tagjaiként dr. Székely Ákost, a Büntető Kollégium vezetőjét, dr. Márki Zoltán kúriai tanácselnököt, továbbá dr. Soós László és dr. Bartkó Levente kúriai bírákat jelölte ki. A csoport vezetője a Bszi. 29. § (2) bekezdése alapján a csoport munkájába dr. Belovics Ervint, a legfőbb ügyész helyettesét és Nagyné dr. Tóth Hajnalka kúriai bírósági titkár, főtanácsost vonta be.

4. A vizsgálat módját a joggyakorlat-elemző csoport az első ülésén határozta meg, az alábbiak szerint: A csoport vezetője 2019. április végén levelet írt valamennyi törvényszék büntető kollégiuma vezetőjének, melyben a Bszi. 30. § (3) bekezdése alapján kérte, hogy 2019. május 31. napjáig a törvényszék, illetve a területén lévő járásbíróságok a vizsgálat tárgyával (Btk. 21–22. §) összefüggő, a 2013. évtől kezdődően jogerősen befejezett ügyei közül öt, ha a törvényszék területén ennél kevesebb határozat született, valamennyi első- és másodfokú (esetlegesen harmadfokú) határozat egy-egy kiadmányát, továbbá, ha az ügyben rendkívüli jogorvoslat eljárás volt folyamatban, a perújítást elrendelő, a perújítási eljárás során meghozott határozat egy-egy kiadmányát, ha az ügyben a Kúria is eljár, csupán a Kúria határozatának ügyszámát küldje meg a joggyakorlat elemző csoport részére. Az ítélőtábláknak a joggyakorlat-elemzés kapcsán nem volt feladata.

A felhívás alapján a törvényszékek több mint 150 jogerősen befejezett ügy ügydöntő határozatait küldték meg a Kúriának, melyek a csoport tagjai között egyenlő számban lettek szétosztva.

A joggyakorlat-elemző csoport első ülésére készült egy szempontrendszer, amely támpontot adott a csoport tagjainak, milyen kérdéseket indokolt vizsgálni. Eszerint az alapvető kérdés – az elkövetés és az elbíráló

lás közötti időmúlásra figyelemmel, hogy a bíróságok melyik büntet törvényt alkalmazták. Nagyon fontos kérdés, hogy a történeti tényállásból kiderül-e, ki volt a jogtalan támadó, vagy összemosódik a támadó és a védekező cselekménye (tipikusan: „dulakodás alakult ki”). Ehhez szorosan kapcsolódó kérdés, a kölcsönös kihívás, illetve kölcsönös verekedés vizsgálata: elítélik-e a bíróságok mindkét (több) felet, vagy csak a kezdeményezőt, míg a másikat felmentik. Mennyire él tovább a régi – bár a törvényben soha ki nem mondott – gyakorlat az arányosság vizsgálata kapcsán (akár a szükségességén belül burkoltan, akár kifejezetten)? Szempont az is, hogy a bíróságok mennyire helyesen alkalmazzák az időbeli túllépésre vonatkozó gyakorlatot, illetve mennyire „darabolják fel” a tényleges cselekménysort. Kérdés továbbá, hogy az ijedtség vagy a menthető felindulás megjelenik-e a bírói gyakorlatban. A vagyoni elle-

ni támadásokkal szembeni jogos védelem vizsgálata kapcsán felmerül, hogy legfeljebb milyen mérvű sérelem okozását ismerték el a bíróságok szükségesnek, illetve mennyire tudtak elszakadni az egykori eszköz-arányosság elvének vizsgálatától. Végezetül – a jogintézmény újdonságára figyelemmel – kifejezetten vizsgálendő volt a szituációs jogos védelmi helyzet [Btk. 22. § (2) bek.] gyakorlati megítélése.

A joggyakorlat-elemző csoport 2019. október 14-én tartotta a következő ülését, ahol a csoport tagjai szóban előadták az általuk vizsgált bírósági határozatok alapján kialakult véleményüket. A következő lépés az egyes tagok véleményének írásba foglalása, majd 2019. december elejére e véleményekből a Bszi. szerinti összefoglaló vélemény tervezetének elkészítése, hogy azt a Büntető Kollégium még ebben az évben meg tudja vitatni.